

Kulturredaktör: Knut Carlqvist (knutc@algonet.se)

En som verkligen var med i spanska inbördeskriget – och åtminstone i det avseendet skiljer sig från Hemingway – var Arthur Koestler. Hans idoga försök att göra sig kvitt sin berömmelse har inspirerat Svante Folin till en fyllig presentation.

Arthur Koestler 1

Koestler i kollektivets klor

Den 3 mars 1983 fann polisen, vägled av ett anslag på ytterdörren Arthur Koestler sittande spiråk i sin lämnst med ett glas whiskey i handen – han var död. Hans likaledes döda tredje hustru låg utsträckt på en soffa med ansiktet vänt mot mannen. På bordet stod två vinglas som innehöll rester av ett upplöst pulver – bifogade avskedsbrev visade att det rörde sig om ett dubbel självmord. Koestler var 78 år och led av en avancerad form av Parkinson samt av tårande leukemi. Cynthia, 55 år och till synes frisk, hade i egenskap av sekreterare, älskarinna och hustru dyrkat sin Arthur under 34 år och kunde inte tänka sig ett liv utan honom.

Koestler var aktiv i eutanasi-föreningen Exit, för vilken han författat en bruksanvisning om konsten att ta livet av sig på ett effektivt och okladdigt sätt – piller och plast-påsar. Cynthias lojala beslut väckte anstöt i vida kretsar. Koestlers tyranniska sätt att behandla kvinnor fick vissa att associera till änkebränning. Makarnas gemensamma testamente på cirka en miljon pund var örnmärkt för en paranormal forskning, vilket inte gjorde saken bättre. Koestlers rykte stod i när och en elak kommentator konstaterade att han begått dubbel självmord, nämligen även intellektuell. Den briljante hyperrationalisten hade förvandlats till en vidskeplig, gaggig gubbe som försökade bevisa levetonens existens genom att väga hugade försökspersoner på en hemsläpad stationsväg i den frömliga förhoppningen att de tappat några hektar genom paranormal bantning.

Ämneringsvärt hatfyllt porträtt

Koestler tillhör min ungdoms hjältar och under fyra decennier har jag läst nästan allt han skrivit utom de sista mystagogiska uttågerna. Det är därför med en viss bävan jag tar tag i David Cesarani sjuvåriga biografier Arthur Koestler – *The Homeless Mind* (Heinemann, 1998). Även i beaktande av rådande mode inom biografindustri – allt fetare luntor, där föremålet med investitionistiskt klydes av inåpbara skellet och var skitrand och spermakäck pedantiskt dokumenteras – är Cesarani porträtt av Koestler ämneringsvärt hatfyllt.

Cesarani är jude och professor i modern, judisk historia och har tidigare skrivit en bok om England som fristad för naziförbrytare. Han anser att Koestler förråder den judiska missionen och genom en serie logiska krumspångar och filosofiska sofistiker försöker förneka sin judiska kvintessens. Med en oportunist avledande manöver ikläder sig Cesarani rollen av damernas riddare och moraliserar monotoniskt över Koestlers manschauvinistiska donjonism, vilket i en recension i Times Literary Supplement lett till att Koestler (på grund av ett tveklagt vittnesmål) risar att gå till historien som en "serievåldtäktsman". I grund och botten är det dock Koestlers vilja att för evigt vara vandrare jude som väcker Cesaranis ägg.

Advocatus diaboli, liksom i levnadstecknare, är dock aldrig ointressant. Det är osannolikt att någon främsta *muck-raker* kan finna någon ytterligare lerkulpa att kasta på föremålet. I sin räfist uppehåller sig Cesarani upprött vid det tillfälle, då kvinnoförtryckaren påvingar sin anorektiska hustru en halvportion chokladmousse.

Koestler föddes 1905 i Budapest av judiska föräldrar. Den ofta frånvarande fadern var ursprungligen textiltreprenör med en benägenhet för konkurser men tidvis, när han till exempel sålde radioaktiva tvålar, strömmade pengarna in: Hemmiljön var sekulärt borgerligt. Mamma Adele var en hysterisk hypokondriker som pendlade mellan frigiditet och emotionell terror. Hon spelade sin roll som *grånade dame* till stor del sängliggande med ständigt migrän och den enfärdige sonen omhändertogs av illasinnade domestiker, som behandlade honom som en

biografi

David Cesarani
The Homeless Mind
Heinemann, 1998

brottsling med recidivistiska tendenser. Den miserabla uppväxten skildras livfullt i självbiografien *Pil i det blå*, 1952. En sadistisk tonsill-operation, då han kände sig förråd och övergiven av föräldrarna, gjorde att han erfor "kosmisk ångest". Skuld-känslorna kompletterades med ett mindervärdeskomplex, som enligt en kominternkollega inte var ett komplex utan en katedral. Tidigt överkompenserade han dem genom lysande skolresultat och förercard arrogans. Med hans egna ord: "Jag var ett ensamt och isolerat barn; ömtälig, neurotisk, beundrad för min hjärna och avskydd för min karaktär av såväl lärare som skolkamrater."

Briljerade i fysik och matematik

Fyllda 17 började han vid Wiens tekniska högskola i avsikt att bli ingenjör. Han briljerade i fysik och matematik och skaffade sig samtidigt en vidsträckt, humanistisk allmänbildning. Han hävdade senare i sin självbiografi att de tre åren i Wien var de enda genant lyckliga i hans liv. Lysande studieresultat kompletterades med herostratisk ryktbarhet som kvinnokarl och alkoholatlet. Vid universitetet fascinerades han, i sin jakt på fadersfigurer, av den färgstärkte högersionisten Vladimir Jabotinsky, vilken hade en mycket militant inställning till hur de judiska pionjärerna skulle maximera sitt territorium i Israel. Koestler genomgick sin första omvämdelse, avbröt till sina ruinerade föräldrars förtrivlning studierna och tog sig under stora vedermöror till Palestina. Mötet med det Heliga Landets kibbutzfanatiker och deras spardromantik å la Tolstoj blev inte friktionsfritt för den centraleuropeiske dandyen.

Laredo under spanska inbördeskriget, 4 januari 1938. Samma år skriver Koestler i Spansk testamente om sin tid som dödsfallsfånge hos frankisterna.

Efter många vedermöror lyckas Koestler trots sin ungdom (21 år) bli anställd som den berömda mediakoncernen Ullsteiners främreorienterare (1926-29). Hans artiklar väcker stor uppmärksamhet och inledde den bana, som gjorde honom till en av århundradets legendariska journalister. Relationerna till de judiska bosättarna blev alltmer infekterade. Kosmopoliten i honom gjorde honom alltmer avog mot judar, judendom och sionism. Han ansåg att palestina-projektet magnetiskt drog till sig excentriker, profeter, monomani och världsförbättrare och att Jerusalem, en stad "förgiftad av helighet", hade världsrekord i antalet fantasier per kvadratkilometer.

Besviken och delvis botad från sin första politiska passion återvände han till Europa, först som persiskrespondent och sedan vetenskapsditto i Berlin, där han som enda journalist medföljde en expedition med Graf Zeppelin till Norra Ishavet. I Paris ägnade han sig med stor energi åt sexuella excesser, inte minst i den franska bordellmiljö som han in i det sista varmt försvarade.

I december 1931 var det dags för en ny och ödesdigger damaskusupplevelse; Koestler anslöt sig till den nye guden, inkarnerad i det kommunistiska partiet. Bidragande drivkraft var, bortsett från intellektuell övertygelse om den marxistiska dialektikens överlägsenhet, den samlade ilska över en natt då han 1) förlorat en större summa pengar i poker, 2) inte kunde starta sin bil som frusit fast, samt 3) haft ett olustigt engångssamlag med en attraktiv kvinna.

Koestlers ideelösliga, kommunistiska engagemang hade masochistiska inslag. Han påmindes ständigt om att han i egenskap av intellektuell inte var någon riktig proletärer och att hans naturliga, mentala förhåll var ett potentiellt, hot mot den heliga och monolitiska saken. Hans cellarede, som krävde blind tankedisziplin, ersatte i viss mån bannande barnsköterskor och kravet på intellektuell självkastration lättade på skuldtrycket. Koestler lyckades få respass till det progressiva, sovjetiska himmelriket och kunde på ort och ställe under ett år studera revolutionens metamorfoser.

Han blundade med båda ögonen inför det nya Utopias potemnikkulisser – besatt av vissheten om att kommunismen i sin sovjetiska tappning var den enda kraft som kunde bjuda den virulent blomstrande nazismen motstånd. Återbördad till Paris försörjde han sig genom att författa våldliga och lönsamma sexualencyklopedier, medan han brottades med sitt alltmir schizofrena kommunistamvete.

Det onda kämpade med det goda

Francorevolten 1936 erbjöd ett skenbart renodlat ideologiskt drama, där det onda kämpade med det goda. Efter många dramatiska turer arresterades Koestler av frankisterna och dömdes till döden. Under 100 dagar i sin isoleringscell i Sevilla hade han rika möjligheter att erfara näröddödenupplevelser. I *Spansk testamente*, 1938, analyserar han sin stämning som dödsdömd – den sönderfaller i tre delar: fruktan, medlidande och en mystisk känsla av frid över allt förstånd. Sensationen av transcedental eufori skulle spöka i hans tankevärld livet ut. Koestler var redan en intellektuell kändis och hans programmet föranledde en internationell presskamp, organiserad av hans första hustru, där bland andra Churchill och H G Wells deltog. Han utväxlades mot en falangist och överlämnades till britterna i Gibraltar. Samuel Johnson har sagt att en förestående avrättning "concentrates the mind marvellously". Koestler insåg att endast den individuella människans är verklig och att den kollektiva mänskligheten är en meningslös abstraktion.

Därmed blev den jesuitiskt leninistiska tesen att ändamålet helgar medlen djupt dubios. Koestler slets hela sitt liv mellan teoribruening och nykter observation av verkligheten. Efter det spanska testamentet dominerade skärpan i ögat och drygt ett år innan Hitler och Stalin föll i varandras armar i augusti 1939, lämnade han partiet för att framdeles bli dess Nemesis nummer ett.

SVANTE FOLIN

Don Juan. Biografen David Cesarani öndgör sig över Koestlers sexuella excesser.